

Pål Kolstø. Nasjonsbegrep og statsideologi i Sentral-Asia: Eksempelet Kazakhstan. Nordisk Østforum, 1997, vol 11(2), 15-22.

Arkivert i DUO med tillatelse fra NUPI.

Lenke til NUPI <http://www.nupi.no/>

Lenke til tidsskriftet

http://www.nupi.no/publikasjoner/tidsskrifter/nordisk_oestforum/

NASJONSBEGREP OG STATSIDEOLOGI I KAZAKHSTAN

Pål Kolstø

Alle de femten nye statene i det tidligere Sovjetunionen har en forhistorie som protostater eller kvasistater, dvs. som sovjetiske unionsrepublikker frem til 1991. Stadig flere forskere påpeker idag at disse republikkstrukturene ikke var blott og bart tomme skall: Mange steder klarte republikkens ledere å fylle dem med et visst innhold, og sikret seg en viss makt på bekostning av den sentrale unionsledelsen. Mye tyder også på at deler av den stedlige befolkningen identifiserte seg mer med sin unionsrepublikk enn med Sovjetunionen som helhet. Især gjaldt dette titulærnasjonene, dvs. de etniske gruppene som de respektive republikkene var oppkalt etter. Til tross for at den sovjetiske statsideologien var erklært antinasjonalistisk, ble deres nasjonale identitet i stor grad styrket i sovjettiden og knyttet til de etnisk definerte republikkene.¹ Andre deler av befolkningen følte slett ingen sterk tilhørighet til den republikken de bodde i. Dette gjaldt i særlig grad russere og andre russifiserte grupper som bodde utenfor den russiske føderasjonsrepublikken. De følte seg sterkere knyttet til hele Unionen som sitt Fedreland.

I dag anser myndighetene i de fleste tidligere sovjetrepublikker det som en viktig oppgave å styrke oppslutningen om den nye staten og dens institusjoner blant alle befolkningsgrupper. Statene er blitt proklamert som statsborgerlige 'nasjonalstater' der hele befolkningen programmatisk inngår i nasjonsbegrepet. Dersom dette ikke skal bli bare tomme ord, må det utvikles et nasjonsbegrep som alle innbyggerne kan identifisere seg med, ikke bare de som tilhører titulærnasjonen. De offisielle nasjonsbyggingsstrategiene slik de presenteres gjennom offentlige dokumenter og ledernes taler, sikter da også mot et slikt mål. Samtidig ser vi imidlertid mange steder at det statsborgerlige nasjonsbegrepet i andre deler av diskursen ofte legges svært nær opp til og nesten identifiseres med titulærnasjonen og dens kulturtradisjoner. Også i praktisk politikk dominerer medlemmer av titulærnasjonen stadig mer i administrasjon, i statlige verv, og i valgte organer. Det er derfor grunnlag for å hevde at nasjonsbyggingsstrategien i mange tidligere sovjetrepublikker er svært motsigelsesfull: myndighetene forsøker å ri to hester samtidig.²

Disse motsigelsene utgjør kanskje ikke noe stort problem i de statene der titulærnasjonen utgjør 80-90% av befolkningen, (i hvert fall ikke for andre enn for de etniske minoriteter som blir politisk og kulturelt marginalisert). Derimot kan det få meget store konsekvenser i de tilfeller der landets befolkning er delt i to eller flere store etno-kulturelle grupper. Det klareste eksemplet på en bikulturell stat i det tidligere Sovjetunionen er Kazakhstan. Titulærbefolkningen, kazakhene, utgjorde i 1994 kun 44% av befolkningen. Russere og andre russiskspråklige utgjorde tilsammen en nesten like store gruppe. Mellom disse to dominerende befolkingselementene er det markante kulturforskjeller: De asiatiske, tyrkisk-

¹ Gleason, Gregory 1990. *Federalism and Nationalism. The Struggle for Republican Rights in the USSR*, Boulder CO, Westview; Suny, Ronald Grigor 1993. *The revenge of the past. Nationalism, Revolution and the collapse of the Soviet Union*, Stanford CA: Stanford University Press; Kaiser, Robert J. 1994. *The Geography of Nationalism in Russia and the USSR*, Princeton NJ: Princeton University press; Yuriy Slezkine 1994. 'The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism', *Slavic Review* 53, 2, ss. 414-452.

Rogers Brubaker 1996. *Nationalism Reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

² Kolstø, Pål, 1996. 'Nation-building in the Former USSR', *Journal of Democracy*, 7, 1, ss. 118-132. Se også Kolstø, Pål, 1995. 'Nasjonsbygging i Eurasia', *Nordisk Øst-forum*, 9, 1, ss. 39-54.

språklige kazakhene er muslimer; deres tradisjonelle næringsvei har vært nomadisk kvegdrift, og svært mange av dem lever fortsatt på landsbygda. De russiskspråklige er derimot stort sett europeere og ortodokse kristne. De bor hovedsaklig i byer, samt i kompakte bosetninger i den nordøstlige del av landet. Landet er således ikke bare etnokulturelt, men også geografisk tvedelt.

For å bygge bro over disse motsetningene har Kazakhstans president Nursultan Nazarbajev prøvd å utvikle et inkluderende, overetnisk nasjonsbegrep. La det med en gang være sagt at Nazarbajevs uttalelser ikke alltid har vært krystallklare og hans nasjonsbegrep er preget av en viss dobbelthet. Selv omtaler han denne dobbeltheten som en 'syntese'. I november 1992 hevdet han at 'vi må ikke glemme at Kazakhstans statssuverenitet på mange måter er spesiell. Først og fremst er det en egenartet syntese av kazakhenes nasjonale suverenitet og den suverenitet som tilligger hele Kazakhstans folk og som tilsammen utgjør et etnopolitisk fellesskap'.³ Samtidig gir Nazarbajev ofte uttrykk for at han ønsker å styrke den statsborgerlige delen av denne 'syntesen'. I en viktig tale i 1993 uttalte han at

det finnes en hel del stater i verden, endog svært velstående, som består av flere nasjoner og nasjonaliteter enn det vi har i Kazakhstan. I disse landene er patriotismen spesielt sterkt utviklet. En andektig holdning overfor statssymbolene hersker i landet. For eksempel spiller man nasjonsangen og folder ut flagget ved skoledagens begynnelse, når en jury eller en embedsmann tas i ed, og ved mange andre anledninger.⁴

Idealet her er åpenbart USA, en annen stor multikulturell stat, der forestillingen om 'the American nation', i bestemt for entall, har fått aksept i store deler av befolkningen.

I denne artikkelen vil jeg følge den videre utvikling av den kazakhstanske nasjonsbyggingsdebatten siden Nazarbajevs utformet sitt nasjonskonsept i 1992/93. Jeg vil prøve å påvise at Nazarbajevs ideal slett ikke er enerådende, ikke engang dominerende i debatten. Min lesning av kazakhstanske medier og samtaler jeg har hatt med politikere og organisasjonsledere i landet har vist at flere andre synspunkter står vel så sterkt.⁵ De fleste av de alternative prosjektene trekker kazakhisk kultur og 'kazakhisk-het' inn i det kazakhstanske nasjonsbegrepet i langt sterkere grad enn det presidenten selv gjør. Mest outrert gjøres dette i den nasjonalistiske kazakhisk-språklige pressen (som undertegnede bare har hatt tilgang til gjennom russisk-språklige oversettelser). Mer overraskende er det at også ledende kazakhiske intellektuelle langt inn i presidentens egen administrasjon gir klart uttrykk for at den kazakhstanske stat ikke kan eller bør være etnisk nøytral, men først og fremst må gjenspeile og fremme de etniske kazakhenes verdier og interesser. Dette kan enten skyldes at de offisielle dokumentene er beregnet til utvortes bruk, til å leses i vestlige hovedsteder, eller fordi presidenten selv ikke er den viktigste premissleverandør i debatten og bare i begrenset grad er i stand til å styre den.

KAZAKHISK-SPRÅKLIG PRESSE

³ *Kazakhstanskaja pravda*, 28. november 1992. Se også Kolstoe, Paul 1995. *Russians in the Former Soviet republics*, London: Hurst & co, ss. 248-51.

⁴ *Sovety Kazakhstana*, 13. mai 1993, *Azija*, mai 1993.

⁵ Jeg besøkte Almaty og Nord-Kazakhstan i september 1996 sammen med en annen bidragsyter til dette nummeret av *Nordisk Øst-Forum*, Jørn Holm-Hansen.

De aller fleste som skriver om etniske og nasjonale spørsmål i kazakhisk-språklige aviser tar for gitt at Kazakhstan først og fremst er en nasjonalstat for den kazakhiske nasjon i etnisk forstand. At det også bor en rekke andre mennesker i denne staten oppfattes ikke automatisk som en grunn til å trekke dem med i det kazakhstanske nasjonsbegrepet. En historieprofessor, Saken Dorzjekov, spurte i april 1996 retorisk:

Hvordan kan vi kalle slike mennesker 'kazakhstanere' når de pakker kofferten og drar til Russland bare fordi livet er blitt litt vanskelig her? Da hjelper det ikke at de har bodd her i 40 eller 50 år, eller at deres forfedre slo seg ned her i forrige århundre. (...) Dessverre har vi millioner av slike mennesker som er født og oppvokst her, men som ikke regner Kazakhstan som sitt fedreland.⁶

En annen kazakhisk professor gikk hardt ut mot tanken om å definere Kazakhstan som en 'multinasjonal stat'. Et slikt konsept ville lett føre til at kazakhene på sikt kunne bli marginalisert i sin egen stat, hevdet han. Den innfødte befolkningens skjebne i USA viste dette klart: 'Indianerne er i ferd med å dø helt ut. Kanskje er det dette de politiske lurendreierne ønsker: Kazakhene bør dele indianernes skjebne?'⁷ Disse betraktningene kan oppfattes som et indirekte spark til Nazarbajev som jo nettopp har fremhevet USA som et ideal.

Den amerikanske forskeren David Laitin har bemerket at svært mye av det som vanligvis tolkes som spenninger og motsetninger mellom etniske grupper i stedet bør betraktes som uttrykk for en maktkamp *innad* i de etniske gruppene. Personer som står utenfor maktens sirkler bruker nasjonalistisk retorikk for å presse seg inn i dem.⁸ Det er mye som tyder på at denne analysen passer godt på Kazakhstan. I sovjettiden var den politiske og intellektuelle eliten blant kazakhene dominert av personer som hadde fått en russisk-språklig utdanning og ofte behersket russisk bedre enn kazakhisk. Denne russifiserte og sovjetiserte eliten er gjenstand for de kazakhiske nasjonalistenes mest forbitrede utfall idag:

Flertallet av de s.k. 'internasjonalister' i Kazakhstan er mennesker som er blitt påvirket av russerne. Unge, fremadstormende kazakher studerte på russiske skoler og giftet seg med en jente fra en ikke-kazakhisk familie. (...) I slike blandete familier var det som regel moren som var den toneangivende. Barna giftet seg med noen fra hennes nasjonalitet og ble oppdradd i hennes tradisjoner og skikker. Slike mennesker er kazakher bare i navnet,

hevdet professor U. Sjalekenov i april 1996 i en artikkel i *Eremen Qazaqstan*.⁹ Det kazakhiske nasjonsbegrepet er her blitt kraftig innsnevret: Det omfatter ikke engang alle som har 'kazakh' skrevet i passet, kun de som har gode kazakhisk-kunnskaper og ingen ikke-kazakher i familien. Dersom Sjalekenov og hans likesinnede klarer å få aksept for sitt syn, vil det gi de 'rene' og 'ekte' kazakher et betydelig konkurransefortrinn fremfor sine mer kosmopolittiske etniske brødre i kampen om makt og innflytelse i Almaty.

OFFISIELLE UTTALELSER OG DOKUMENTER

Den kazakhstanske grunnloven som ble vedtatt i januar 1993, gav ikke noe klart svar på hva slags nasjonsbegrep som lå til grunn for den kazakhstanske nasjonalstaten. Preambulen åpnet

⁶ Saken Dorzjekov i *Almaty aqsjamy*, 15. januar 1996.

⁷ Professor Kuliasj Orazbekova, i *Almaty aqsjamy*, 12. januar 1996, sitert etter *Karavan* 19. januar 1996.

⁸ Laitin, David D. *Identity in formation. The Russian-speaking population in the Near Abroad*, Cornell University press, kommer.

⁹ U. Sjalekenov, i *Eremen Qazaqstan*, 3. april 1996, sitert etter *Karavan* 12. april 1996.

med å vise til 'Vi, Kazakhstans folk (*narod*)' et uttrykk som helt klart må oppfattes som en overetnisk størrelse. Allerede i paragraf 1 ble det imidlertid hevdet at 'Republikken Kazakhstan er den kazakhiske nasjons (*natsija*) *gosudarstvennost*' ('statehood')¹⁰. Dette siste utsagnet var klart i strid med preambulen og falt svært mange ikke-kazakher tungt for brystet. Åpenbart i et forsøk på å komme ikke-kazakhene i møte ble referansen til (etnisk) kazakhisk 'statehood' strøket i den nye grunnloven som ble vedtatt i mai 1995. Samtidig ble russisk språk for første gang gitt en offisiell status som 'offisielt språk', dog ikke som 'statsspråk'. Kazakhisk skulle fortsatt være det eneste 'statsspråk'.¹¹ I de aller fleste land betyr 'statsspråk' og 'offisielt språk' det samme, og det er åpenbart at denne finurlige lingvistiske distinksjonen var et uttrykk for de kazakhstanske nasjonsbyggernes vanskelige balansegang mellom et etnisk og et statsborgerlig, overetnisk nasjonsbegrep.

Mye av den samme vanskelige balansegangen gjenspeiles i det nye offisielle 'Konsept for utformingen av Republikken Kazakhstans statsidentitet' som ble offentliggjort i mai 1996.¹² Sammenlignet med 1995-grunnloven må man likevel kunne hevde at tyngdepunktet i *Konseptet* er flyttet noen hakk nærmere et etnisk nasjonsbegrep.

Konseptet slår fast at det 'etniske sentrum' for alle verdens kazakher er Kazakhstan. Ikke noe annet sted i verden har kazakher en stat som er opptatt av å bevare kazakhene som en etnisk gruppe og som bryr seg om å utvikle kazakhisk kultur, språk og tradisjoner. 'Når vi definerer Kazakhstan som en nasjonalstat, er det derfor denne siden ved staten vi bør ha i tankene.' Samtidig erkjenner konseptets forfattere at Kazakhstan utvilsomt er en multinasjonal stat, men hevder likefullt at de andre etniske gruppene som bebor Kazakhstans territorium, ikke i samme grad som kazakhene er knyttet til staten. 'Endringene i Kazakhstans etniske sammensetning har skjedd utelukkende ved at mennesker som tilhører ikke-kazakhiske etniske grupper har flyttet til landet. Flertallet av disse har sin egen *statehood*'.

DEN AKADEMISKE DEBATTEN

Nesten bare etniske kazakher deltar i den trykte, akademiske debatten omkring utformingen av det kazakhstanske nasjonskonseptet, selv om også svært mange russere og andre ikke-kazakher i Kazakhstan har akademisk utdanning og presumptivt er like skriveføre. En forklaring på dette misforholdet kan være at de vanligste russiske synspunkter på utformingen av Kazakhstans statlige identitet ganske enkelt ikke er politisk godtagbare i Almaty. I 1993 utgav en russisk statsviter i byen Semipalatinsk i Nord-Kazakhstan sammen med en kazakhisk kollega et kompenium i politologi til bruk for sine studenter. Her hevdet Anatolij Syromjatnikov blant annet at mange av de tidligere sovjetrepublikkene har en så heterogen etnisk sammensetning at det ikke er mulig å gjøre dem til 'nasjonalstater'. Uten å nevne Kazakhstan spesielt skrev han at 'forsøk på å knesette spesielle rettigheter for den innfødte befolkningen vil bare kunne lede til konfliktsituasjoner, inklusive væpnede sammenstøt, økt

¹⁰ Det finnes ikke noen god norsk oversettelse av *gosudarstvennost* og jeg velger derfor å vise til den engelske ekvivalenten.

¹¹ *Konstitutsija* 1995, paragrafene, 7, 10 og 11.

¹² *Kontseptsija formirovanija gosudarstvennoj identitsjnosti respubliki Kazakhstan* 1996. Almaty: 'Kazakhstan'. Dokumentet er usignert men formannen i utenrikskomiteen i det kazakhstanske parlamentet, Zjabajkhan Abdildin, hevdet i en samtale med oss at han var konseptets hovedarkitekt.

instabilitet, statlig desintegrasjon, masseemigrasjon og tragedie for millioner av mennesker.¹³ Dette stensilerte heftet var en av de første trykksakene som ble stoppet av sensuren etter at Kazakhstan ble en selvstendig stat.¹⁴

Den akademiske kazakhstanske nasjonsdebatten debatten utspilles for en stor del i tidsskrifter som *Sajasat* (= Politikk) og *Mysl'* (Tanke).¹⁵ Artiklene i disse tidsskriftene ofte mer sofistikerte og finslepnere enn de man vil kunne finne i de kazakhisk-språklige avisene, men budskapet som formidles er ikke alltid så veldig forskjellig. I en artikkel i *Mysl'* i 1994 prøvde professor S. Sabikenov å definere forskjellen mellom 'nasjonal' (*natsional'nyj*) suverenitet og 'folkesuverenitet' (*narodnyj suverenitet*). En slik grenseoppgang er i høyeste grad påkrevet, ikke bare i Kazakhstan, men i svært mange nye stater i øst.¹⁶ Internasjonal rett opererer med begrepet 'nasjonenes selvbestemmelsesrett', noe som har skapt stor forvirring i land der 'nasjon' oppfattet som en etnisk størrelse. Internasjonalt viser begrepet 'nasjonenes selvbestemmelsesrett' til prinsippet om 'folkesuverenitet'. Etniske grupper *qua* etniske grupper tilkjennes derimot ingen selvbestemmelsesrett.¹⁷ Professor Sabikenov bidro imidlertid ikke til å oppklare disse misforståelsene, tvert imot rodet han det verre til når han hevdet at

en nasjonalstat oppstår når en nasjon realiserer sin rett til selvbestemmelse. I vårt tilfelle vil det si den kazakhiske nasjon. Som den innfødte nasjon har den en historisk og umistelig rett til å realisere sin selvbestemmelse på sitt eget territorium.¹⁸

I augustnummeret av samme tidsskrift skrev professor N. Bajtenova om 'interetnisk integrasjon i Kazakhstan' og fremsatte som et mål at hele Kazakhstans befolkning burde utvikle en felles identitet. Denne identiteten burde knyttes ikke bare til felles statsborgerskap, men også holdes sammen av en del felles kulturelle bånd. Den alvorligste hindringen mot dette målet var etter hennes mening at svært mange russere i landet ikke forstod den nye situasjonen som hadde oppstått etter Sovjetunionens sammenbrudd:

Mens den kazakhiske etnos tidligere var i en underlegen posisjon er den nå blitt titulærnasjon. Som en følge av den statlige suverenitet har den kazakhiske etnos gjenopprettet den historiske rettferdighet og sin urgamle rett til sitt historiske fedreland, sin jord, sitt språk, sine skikker og tradisjoner. Fra å være 'junior' er kazakhene blitt den ledende, innfødte (*korennoj*) nasjon.¹⁹

Tilsvarende var russerne blitt redusert fra å være 'storebror' til å bli 'en vanlig etnos, eller snarere: en etnisk gruppe'. Selv om mange russere ikke klarer å forstå og godta dette, ville dette problemet likevel gradvis bli mindre, mente Bajtenova, ganske enkelt ved at stadig flere russere ville emigrere. Bajtenova regnet med at i løpet av de neste 20 årene ville kazakhenes andel av den samlede befolkning i Kazakhstan øke til ca. 80%, også som en følge av at de har

---

¹³ Tolubajeva, L.T., A.L. Syromjatnikov, 1993. *Leksii po politologii*, Semipalatinsk: Semipalatinskij tekhnologitsjeskij institut.

¹⁴ Intervju med Anatolij Syromjatnikov i Semipalatinsk i september 1996.

¹⁵ Også noen russere skriver i disse publikasjonene, men som regel om andre emner enn nasjonsbygging.

¹⁶ Kolstø, Pål 1995. 'Nasjonalstaten - uegnet i øst?', *Nytt Norsk Tidsskrift*, 12, 3, ss. 266-274.

¹⁷ Østerud, Øyvind 1984. *Nasjonenes selvbestemmelsesrett*, Oslo: Universitetsforlaget.

¹⁸ Sabikenov, S. 1994. 'Natsional'nyi i narodnyi suverenitet. V tsjem ikh razlitsije?', *Mysl'* (Almaty) 4, ss. 9-11.

¹⁹ Bajtenova, N.D. 1995. 'Mezjetnitsjeskaja integratsija v Kazakhstane: Sostojanie i perspektivy', *Sajasat*, (Almaty) 3, ss. 27-33.

høyere fødselstall enn europeerne. Tiden ville arbeide for kazakhene, og snart ville forholdene ligge til rette for utformingen av en 'normal' nasjonalstat.

Demografiske forhold var emne også for en artikkel av M. Tatimov i oktobernummeret av *Sajasat* samme år.²⁰ Med en terminologi som lett kunne gi assosiasjoner til Oswald Spenglers sivilisasjonsteori delte Tatimov verdens nasjoner inn i 'unge' og 'gamle'. Der hvor to unge nasjoner møtes og kjemper om innflytelse, vil blod kunne komme til å flyte, mente han. Kazakhstan ville imidlertid bli spart for dette: Ut fra folkegruppens alderssammensetning er den russiske nasjon 'gammel' mens den kazakhiske er 'ung'. Den avfeldige russiske nasjon er sjanseløs og vil i tidens fylde forlate areanen uten at det kommer til direkte konfrontasjon.

De fleste vestlige forskere deler ikke denne optimismen. Tvert imot har stadig flere gitt uttrykk for økt bekymring for den etnopolitiske utviklingen i Kazakhstan, et land som inntil for få år siden ofte ble trukket frem som et av de få stabile landene i Sentral-Asia.²¹

Resonnementet bak kazakhenes optimistiske prognose kan da også lett snus på hodet: I samme grad som de russisk-språklige får følelsen av at politikk i Kazakhstan er 'oss' mot 'dem' og at tiden er i ferd med å løpe fra dem, kan de komme til å trekke den konklusjon at de må gjøre et eller annet drastisk før det er for sent. De må manne seg opp til et oppgjør før de er blitt så tallmessig og politisk svekket at det ikke lenger nytter å gjøre motstand mot den pågående kazakhifiseringen. Det må samtidig bemerkes at under vårt besøk i Nord-Kazakhstan merket vi ikke noe til at russerne forberedte seg til et slikt 'last ditch defense', hverken mentalt, politisk eller på annen måte. Det meste vi kan si er at den etnopolitiske situasjonen i Kazakhstan er uavklart og potensielt ustabil.

Direktøren for Analyse og Informasjonssenteret i det kazakhstanske parlamentet, Murat Arenov, gav i en samtale med oss uttrykk for mye av den uklarheten og usikkerhet som preger kazakhisk tenkning omkring den etniske situasjonen. Som så mange andre kazakhiske analytikere uttrykte han seg i kollektive etniske kategorier og behandlet 'russerne' og 'kazakhene' som to enhetlige aktører. Samtidig gav han uttrykk for en større grad av bekymring for fremtiden enn den optimismen som preger det meste av den trykte akademiske debatten. Både en opprettholdelse av dagens demografiske situasjon og en forrykkelse av den vil kunne undergrave den etniske stabiliteten, mente Arenov.

'I dagens Kazakhstan står russerne og kazakhene i et konstant konkurranseforhold innenfor alle sosiale sfærer, i administrasjon og vitenskap, i forretningslivet og på språkfronten', hevdet Arenov. Så lenge den etniske balansen blir opprettholdt, ville begge parter holde en høy beredskap: 'Når en strid står mellom to jevnbyrdige motstandere, vil begge føle at de har nok krefter igjen og ingen av dem vil gi etter.' Samtidig innrømmet Arenov at 'når den etniske balansen blir forrykket, kan det gi økt spenning'.

---

²⁰ Tatimov, M. 1995. 'Vlijanie demografitsjeskikh i migratsionnykh protsessov na vnutripolititsjeskuju stabil'nost' respubliki Kazakhstan', *Sajasat*, 5, ss. 18-23.

²¹ Bremmer, Ian og Cory Welt 1995. 'Kazakhstan's quandary', *Journal of Democracy*, 6, 3, ss. 139-154; Bremmer, Ian og Cory Welt 1996. 'The trouble with democracy in Kazakhstan', *Central Asian Survey*, 15, 2, ss. 179-200. Kaiser, Robert og Jeff Chinn 1995. 'Russian-Kazakh Relations in Kazakhstan', *Post-Soviet Geography*, 36, 5, ss. 257-273; Melvin, Neil 1995. *Russians Beyond Russia. The politics of National Identity*. London: Royal Institute of International Affairs.

***

Den kazakhstanske nasjonsbegrepet er ikke bare mangefasettert, men kommer i flere utgaver etter hvilket nivå i nasjonsbyggingsdebatten vi betrakter. Kanskje kan det sammenlignes med et isfjell, der den lille toppen som stikker opp over vannet og er synlig på avstand, er de offisielle dokumentene og presidentens uttalelser. Disse legger opp til en overetnisk nasjonalstat med meget få særrettigheter for titulærnasjonen. Mindre kjent er de utformingene nasjonsbegrepet får i den kazakhisk-språklige presse (fordi så få vestlige journalister og forskere kan kazakhisk) og i de akademiske tidsskriftene (som trykkes i små opplag og ikke er i vanlig salg). Her blandes etnisk kulturell renessanse og politisk statsbygging ofte sammen. Når begrepet 'nasjon' oversettes fra vestlige språk, etnifiseres det. Dersom det kazakhstanske nasjonsbyggingsprosjektet havarerer, vil det være det på grunn av de tunge, uklare komponentene det består av under overflaten.